

Statsvetenskapliga förbundet

Förbundsredaktör: Katarina Roos

Förväntningarnas plats i partival

av Katarina Roos

Terminsstart är alltid bråda tider för universitetslärare men vart fjärde år har många statsvetare en extra körig september. Intresset för statsvetenskapliga analyser och kommentarer är stort i samband med val till riksdag, region och kommun. Valrörelsen 2022 utgör inget undantag. Med tanke på att det tog 135 dagar innan en regering var på plats förra gången och det parlamentariska läge som rått alltsedan dess, är förväntningarna uppskruvade. Vem minns inte bilderna på talmannen som utrustad med kaffe och småkakor och med ett alltmer ansträngt ansiktsuttryck genomförde runda på runda med tänkbara statsministerkandidater. Ett januariavtal som en av signatärerna i efterhand påstår sig ha undertecknat i syfte att underminera en av samarbetsparterna. Sveriges första kvinnliga statsminister som efter rekordkort tid på posten riskerade att fällas i en misstroendeomröstning. Opinionsundersökningar som visade att några partier låg farligt nära eller till och med under den magiska fyraprocentsspärren. Slutligen färskas sådana som gör gällande att styrkeförhållandena mellan de borgerliga partierna kan ha förändrats i grunden. Detta politiska skådespel utspelar sig med en pandemi, en oprovocerad rysk invasion av grannlandet Ukraina med allt vad det innebär, en stundande energikris och en inflationstakt av sällan skådat slag, som fond. Ingen kan påstå att det har varit en tråkig mandatperiod i betydelsen händelselös. Tråkig på många andra sätt, oroande, men definitivt inte händelselös.

Tiotusen kronorsfrågan är naturligtvis, vilken blir valutgången och vilken regering

kan vi förvänta oss? Forskning om väljare och väljarbeteende har sina rötter i Chicagoskolan, vars utgångspunkt är att individers politiska beteende förstås i ljuset av socialisationsprocesser. Attityder och handlande formeras i samspel med individens sociala sammanhang. Grupptillhörighet antas ha stor betydelse. Den traditionella konfliktlinjen i svensk politik, höger-vänster, har emellertid försvagats över tid. Ibland heter det att moderniseringen medfört att individer tänker och agerar som just individer och att grupptillhörighet inte har samma avgörande betydelse.

Så hur röstar folk? I rapporten med samma namn (2022) och med Valforskningsprogrammet som avsändare, redovisas "the usual suspects", alltså traditionella kategorier såsom "högutbildade", "arbetslösa", "pensionärer" och "offentliganställda", som i rätt så hög utsträckning fortfarande röstar som förväntat. Ett antal – om inte högoddsare – så åtminstone lite mer okonventionella kategorier som "zappare", "naturvetare" och "öbor" redovisas också. Kan inte låta bli att nämna kategorin "äldersrika" som – om epitetet stämmer – förmodas vara rika på just ålder. Spegelkategorin "äldersfattiga" lyser dock med sin frånvaro. Att beskriva någon som fattig blir kanske inte underfundigt småroligt på samma sätt. Känslor har inte bara en given plats i de stundtals högröstade politiska debatterna mellan politiska motståndare, utan även i väljares val av parti (Oscarsson mfl. 2021). Affektiv polarisering handlar om i vilken utsträckning som partianhängare uppfattar andra partiers anhängare som ärliga, intelligenta, fördomsfulla, själviska. Att partianhängare tenderar att uppfatta de som ingår i de egna leden som ärliga och intelligenta medan man tenderar att

demonisera motståndarnas anhängare är kanske inte så förvånande, men visar på vikten av att beakta och förstå partisympati och partival utifrån känslomässiga aspekter.

Nyligen råkade jag ramla över en artikel publicerad i flaggskeppet *American Political Science Review* med titeln ”Disappointed Expectations: Downward Mobility and Electoral Change” (Kurer & Van Staaldouin 2022). Det bärande begreppet som utforskas är ”status discordance” som på svenska borde bli statusdisharmoni eller statusdiskrepans. Utgångspunkten är att de förväntningar som byggs upp under barndomen om framtida levnadsvillkor har stor betydelse för den vuxna individens valjarbeteende. Individer som inte möter dessa förväntningar, har lägre sannolikhet att nyttja sin rösträtt, lägre sannolikhet att rösta på etablerade partier och högre sannolikhet att rösta på ”radikala anti-etablissemangspartier”, företrädesvis på högerflanken av det politiska spektrumet. Sambandet gäller i högre grad för män än för kvinnor. Det finns förvisso en stor grupp kvinnor som upplever statusmässig disharmoni, men de är ändå inte benägna att rösta på ”radikala” partier. Individer som kommer från en svagare socioekonomisk bakgrund och som gör en resa nedåt på statusstegen har högre sannolikhet att rösta på radikala partier på högerflanken, medan individer från en starkare socioekonomisk bakgrund som gör motsvarande resa är mer benägna att rösta på radikala partier på vänsterflanken. I dagligt tal brukar vi kalla den här typen av valjarbeteende för missnöjesyttranden eller missnöjesröstning, men frågan är vilken typ av missnöje som kanaliseras? Kanske är det just känslan av att vara en förlorare, men då inte primärt i relation till andra grupper i samhället här och nu, utan till de egna förväntningarna som formats under mycket lång tid? Ett slags besvikelse över ett liv som inte blev? Forskarna bakom artikeln konstaterar att resultaten visar på ett viktigt samband mellan möjligheterna till social mobilitet och ett

samhälles politiska (in-)stabilitet. De menar att efterkrigstidens moderna välfärdsstater bygger på en hörnsten, möjligheten för människor att få bättre levnadsvillkor, att röra sig uppåt på den sociala stegen, eller i vart fall att inte halka nedåt på densamma. Forskarna avslutar med att väcka frågan om vad som händer när allt större grupper upplever att möjligheterna till social mobilisering marginaliseras och att politiken är fränkopplad den egna levda verkligheten. De pekar på att statusdisharmoni inte går att åtgärda med kortsiktiga åtgärder, den låter sig inte påverkas av ett partiledarbyte eller lockas av valfläsk. Den har grundlagts i processer som ligger långt tillbaka i tiden. I spåren av förväntningar som kommit på skam ligger en besvikelse och ett potentiellt pyrande missnöje som riskerar att blossa upp om förhållandena för bränder är gynnsamma. Studien bekräftar socialisationsprocessers betydelse för väljares partival men inte på det sätt som vi traditionellt har förstått dem. Kanske kommer statsvetenskapen att behöva ställa andra typer av frågor för att förstå valjarbeteende i framtiden? Forskarna avslutar artikeln med ett ödesmättat konstaterande: ”... party politics in advanced democracies may never be the same” (Kurer & Van Staaldouin 2022).

Katarina Roos är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.
E-post: katarina.roos@umu.se

REFERENSER

- Oscarsson, Henrik, Bergman, Torbjörn, Bergström, Annika & Hellström, Johan, 2021. *Demokrati-rådets rapport 2021: polariseringen i Sverige*. Stockholm: SNS Förlag.
- Cederholm Lager, Anna, Karlsson, Richard, Oleskog Tryggvason, Per, Oscarsson, Henrik & Thelin, Oskar, 2022. ”Hur röstar folk? Valjarbeteende från A-Ö”. *Valforskningsprogrammets rapportserie 2022:7*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Kurer, Thomas & Van Staaldouin, Briitta, 2022. ”Disappointed Expectations: Downward Mobility and Electoral Change”, *American Political Science Review*, 1-17.